

DİNÎ İNANÇ, İBADET VE DUA'NIN UMUTSUZLUKLA İLİŞKİSİ

Nurten KIMTER

2. BASKI

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7354-46-2

Kitap Adı

Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi

Yazar

Nurten KIMTER

ORCID iD: 0000-0002-5736-7191

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

ART035000

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Dünyayı anlayıp kavrayabilecek bir akla ve kendisini duyuların ötesine götürebilecek bir hayal gücüne sahip olmasıyla diğer varlıklardan ayrılan insanın bir ucu ezeliyetin karanlıklarında öbür ucu ise istikbalin sonsuzluğunda bulunmaktadır. İnsanın geleceğe dönük bir takım amaçlarının, tasarılarının, beklentilerinin olması ve bunlar için çaba sarf etmesi, yaşamı, doğayı, insanları sevmesi, dünyaya karşı iyimser bir bakış açısına sahip olması yani ümitvar olması onun ruh sağlığının da bir ölçüsü olmaktadır. Zira insanın hayatın olumsuzlukları karşısında yaşama sevincini yitirerek, amaçsız, hedefsiz bir hale gelmesi ve dünyaya karamsar bir bakış açısı sergilemesi demek olan umutsuzluk, ruhsal, bedensel ve toplumsal rahatsızlıkların kaynağını teşkil etmektedir.

Din, ruh sağlığı açısından ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin olarak getirdiği açıklamalar sayesinde insanların yaşamına bir anlam kazandırmaktadır. Ayrıca din çaresizlikler ve olumsuzluklar karşısında insana bir güven ve iç huzuru temin etmekte, sağlam bir kişilik geliştirme hususunda yardımcı olmak suretiyle zorluklar karşısında direnme gücü vermektedir.

Umut, büyük ölçüde dini inanç ve değerlerle beslenen bir ruhsal tutumdur. Dini inançların zayıflaması ve yok olması durumu umutsuzluğa yol açan en önemli etkeni harekete geçirir.

Günümüzde ilmi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak meydana gelen hızlı toplumsal değişimlere paralel olarak dini inanç ve değerlerin de zayıflaması, erozyona uğraması söz konusudur.

Bu yüce değerlerin yok olması veya zayıflaması sonucu günümüz insanı güçsüzlük, değersizlik, yetersizlik, anlamsızlık ve amaçsızlık duyguları içerisinde hayatta karşılaştığı en ufak bir güçlük, olumsuzluk karşısında kolayca yaşama sevincini yitirip

umutsuzluğa kapılmaktadır. Büyük ölçüde benliğini yitirmiş olan günümüz insanı için yaşadığı son bir kayıp (mesleğini, evini, sağlığını, ailesini vs. kaybetmesi) onun umutsuzluk çukuruna yuvarlanması, çeşitli ruhsal rahatsızlıklara yakalanarak ruh hekimlerinin kapısına düşmesi hatta intihar etmesi için yeterli bir sebep teşkil etmektedir.

Hızlı toplumsal değişmelerden ve buna bağlı olarak dini inanç ve değerlerin zayıflaması ve yok olması durumundan en fazla etkilenen kesim de henüz hayat felsefesini geliştirememiş, kendine özgü bir kişilik ve kimlik oluşturmaya çalışan gençler olmaktadır. Toplumdaki yerini ve hayat felsefesini belirlemek, kişiliğini oluşturmak için kimlik arayışı içerisinde olan genç bu süreç içerisinde dini inanç ve değerlerle yeterli ve olumlu bir ilişki kuramadığında, bu döneme has bunalım ve çatışmalarla baş etmesi daha da ağırlaşmaktadır. Sonuçta genç insanın umutsuzluğa düşerek bir takım ruhsal rahatsızlıklara yakalanması, içki, uyuşturucu vs. gibi maddelere bağımlılık geliştirmesi hatta intihara yönelmesi çok kolay olmaktadır. Oysa dini inanç ve değerler son derece çalkantılı ve buhranlı bir dönem yaşayan gence güvenlik ve iç huzuru temin edip, hayatına bir anlam vererek sağlam bir kişilik ve olumlu bir hayat felsefesi oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Araştırmamız iki ana bölüm halinde planlanmıştır. Birinci bölümde, umut, umutsuzluk ve din kavramlarının gençlik alanı ile sınırlı olarak ilişkileri, kavramsal analiz çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise anketten elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Her bilimsel çalışma hazırlanırken bir takım güçlüklerin yaşanması kaçınılmazdır. Uzun ve yorucu bir sürecin ürünü olarak ortaya koyduğumuz bu mütevazı çalışmamız esnasında bizler de bir takım güçlükler ve sıkıntılarla karşılaştık. Özellikle

anketin uygulama safhasında “dın” gibi son derece mahremiyetini koruyan bir konuda araştırma yapmamız hasebiyle büyük zorluklar yaşadık. Bu çalışma esnasında karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında bilgi ve tecrübelerinden, verdiği destek ve tavsiyelerinden son derece istifade ettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ’ ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Gerek araştırma konusunun belirlenmesi gerekse araştırma esnasında görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Recep YAPARREL’ e teşekkürlerimi ifade etmekten mutluluk duyarım. Yoğun çalışmaları esnasında, tezin bilgisayar ve istatistiki işlemleri gerektiren konularında zamanlarını ayırmaktan kaçınmayan değerli hocam Doç. Dr. Mustafa SEVUKTEKİN ve Yrd. Doç. Dr. Vedat PAZARLIOĞLUNA teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme de ayrıca teşekkür ederim. Ayrıca anketin uygulanması esnasında emeği geçen tüm arkadaşlarıma ve ankete katılan değerli öğrenci kardeşlerime sonsuz teşekkürler...

Başlangıçta amacımız, bir takım ilavelerde bulunmak suretiyle bu çalışmayı yayınlamaktı. Ne yazık ki bu çalışmayı 1998 yılında yapıldığı şekliyle bastırmak durumunda kaldık. Zira daha önce bir yayın evine basılmak üzere gönderdiğimiz çalışmamızın bir nüshasının kaybolmuş olması, ayrıca 2011 yılına ait bilimsel hakemli bir dergide yer alan bir makalede de teorik kısmının büyük çapta hem plan hem de muhteva olarak hiçbir referans gösterilmeksizin birebir alıntılanmış olduğunu tespit etmemiz, bizi son derece derinden üzmüş ve bu çalışmayı mevcut şekliyle yayınlamaya sevk etmiştir. Dolayısıyla siz okuyucularımızdan gelecek olan yapıcı eleştiri ve katkıları da dikkate alarak daha sonraki baskılarda bir takım ilave ve değişiklikler yapma imkanına sahip olacağımızı ümit ediyoruz.

Her ilk araştırmada olduğu gibi bizim araştırmamızda da mutlaka bir takım eksik yönler olacaktır. Bunların hoşgörü ile karşılanacağını umarak umutsuzluk ve din konusunda ülkemizde yapılan ilk çalışmalar arasında niteleyebileceğimiz çalışmamızın

konu ile ilgili olarak yapılacak yeni çalışmalara ışık tutmasını temenni ediyoruz.

İzmir-1998

Nurten KIMTER

KISALTMALAR

a.e.	:Aynı eser
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
a.t.	:Aynı tez
a.m.	:Aynı makale
A.Ü.	:Ankara Üniversitesi
A.Ü.İ.F.	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.,bkz.	:Bakınız
B.y.y.	:Basım yeri yok
c.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Derl.	:Derleyen
D.E.Ü.	:Dokuz Eylül Üniversitesi
D.E.Ü.İ.F.	:Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
D.İ.B.	:Diyanet İşleri Başkanlığı
E.Ü.	:Ege Üniversitesi
E.Ü.F.E.F.	:Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Hız.	:Hazreti
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
T.D.V.	:Türkiye Diyanet Vakfı
t.s.s.	:Tarihsiz
Terc.	:Tercüme eden
U.Ü.	:Uludağ Üniversitesi
U.Ü.İ.F.	:Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vs.	:ve saire
Yay.	:Yayınları, Yayınevi
Y.S.N.E.	:Yaşamı Sürdürme Nedenleri Envanteri

*Bu çalışmamı, manevi desteğini
her zaman yanımda hissettięim
canım annem Ayře KIMTER'e
ithaf ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1) Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Hipotezleri, Evreni, Örneklemi:.....	8
3) Araştırmanın Metodu.....	9
GENÇLİK	17
1. Gençlik Kavramı ve Gençliğin Temel Özellikleri.....	17
a) Gençlik Kavramı:	17
1. Bölüm	
TEORİK ÇERÇEVE GENÇLİK, UMUT –	
UMUTSUZLUK VE DİN.....	17
b) Gençlik Çağının Temel Özellikleri.....	19
2) Gençlikte Umut ve Umutsuzluk.....	26
3) Gençlikte Dini Gelişim.....	33
a) Dini Şuurun Uyanması:	33
b) Dini Bunalım ve Şüpheler	35
c) Dini Tutumların Belirginleşmesi.....	38
B. UMUT	39
1- Umudun Tanımı:.....	39
2) Umudun Kaynağı:	46
3) Umutlu İnsanın Psikolojisi.....	49
4) Umut ve Ruh Sağlığı	51
5) Umutla İlişkili Bazı Kavramlar	53
a) Umut – Korku İlişkisi.....	53
b- Umut – Sevgi İlişkisi	57

c) Umut - Güven İlişkisi.....	60
d- Umut – İnanç İlişkisi.....	63
C. UMUTSUZLUK	68
1- Umutsuzluğun Tanımı.....	68
2- Umutsuzluk Psikolojisi.....	73
a- Umutsuzluk Sebepleri	73
b- Umutsuzluğun Türleri	83
c) Umutsuzluğun Etki ve Sonuçları	90
d) Umutsuz Kişilerin Davranış Özellikleri:	107
D. DİN VE UMUT	111
1) Dini İnanç ve Umut:	111
2- Dini İbadet ve Umut:	119
3. Dua ve Umut:	124
 2. Bölüm	
DİNİ İNANÇ, İBADET, DUA VE UMUTSUZLUK	
BULGULAR VE YORUM.....	133
I. ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	133
II. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNİ İNANÇ,	
İBADET VE DUA PRATİĞİ İLE İLGİLİ DURUMLARINA	
İLİŞKİN BULGULAR.....	136
A. Dini İnançla İlgili Bulgular.....	136
B. Dini İbadetlerle İlgili Bulgular	142
C. Dua İle İlgili Bulgular.....	145
III. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN	
UMUTSUZLUKLA İLGİLİ TUTUMLARINA İLİŞKİN	
BULGULAR.....	147
A. Gelecek İle İlgili Duygulara İlişkin Bulgular.....	147

B. Motivasyon Kaybı ile İlgili Bulgular	150
C. Gelecekle ile İlgili Beklentilere İlişkin Bulgular.....	156
IV. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	159
I. Öğrencilerin Genel Olarak Dindarlık ve Umut Seviyeleri ve Bunların Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Fakültelere Göre Dağılımları.....	159
B. Öğrencilerin Dindarlık ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Olarak Dağılımları.....	175
V. DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYLE İLGİLİ SONUÇLAR.....	183
A. Dindarlık Seviyeleri ve Umut Seviyelerine İlişkin X^2 ve Korelasyon Bulguları.....	183
B. Dindarlık, Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Durum ve Fakülte Değişkenlerinin Umut Üzerine Etkileri.....	185
VI. YORUM VE TARTIŞMA.....	186
SONUÇ	196
BİBLİYOGRAFYA.....	201

BİBLİYOGRAFYA

- ADLER, Alfred, Yaşamının Anlamı ve Amacı, (Çev: Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1993
- İnsanı Tanıma Sanatı, (Çev: Kamural Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1994
- AHMED b. Hanbel, (241/855) el-Müsned, C. I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982
- AKSEKİ, A. Hamdi, İslam Dini, Nur Yayınları, Ankara, 1989
- ALTINTAŞ, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, A.. Yayınları, Ankara, 1991
- ALVEREZ, A., İntihar-Kan Dökücü Tanrı, (Çev: Zuhal Çılsarınkaya), Öteki Ya-yınevi, Ankara, 1994
- ARMANER, Neda, Psikopatolojide Dini Belirtiler, Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973
- ARSLANTÜRK, Zeki, Araştırma Metod ve Teknikleri, M. Ü. İ. F. Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1995
- ARVASI, S. Ahmed, Kendini Arayan İnsan, Burak Yayınevi, İstanbul, t. s. s.
- AVERY, Robert; BEZMEZ, Serap, EDMONDS, Anna G., Redhouse El-Sözlü-gü, İngilizce-Türkçe / Türkçe-İngilizce, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1990
- BAHADIR, Abdülkerim, Ergenlikte Dini Şüphe ve Tereddütler, (Yayınlanma-mış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1994
- BALABAN, M. Rahmi, Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlak-İ-man, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975
- BİLGİN, Beyza, SELÇUK, Muallâ, Din Öğretimi, Akid Yayınları, Ankara, 1991
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuk-i İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, C. I-VIII, Bilmen Basın ve Yayınevi, İstanbul, 1985
- BREZINSKİ, Zbigniew, Kontrolde Çıkmış Dünya, (Çev: Haluk Menemenci-oğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994
- CANAN, İbrahim, Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi, C. I-XVIII, Akçağ Ya-yınları, Ankara, 1989
- CARNEGİE, Dale, Üzüntüsüz Yaşamak Sanatı, (Çev: Recep Şükrü Apuhan), Timaş yayınları, İstanbul, 1996
- CÜCELOĞLU, Doğan, İçimizdeki Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- CRAIN, William C., "Erikson'un Evreler Kuramı", (Çev: Ali Dönmez), Ergen-lik Psikolojisi, (Derl. Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987
- DOĞAN, Mebrure, Dua'nın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri, (Yayınlanma-mış yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1997
- DURAK, Ayşegül ve Diğerleri, İnsanları Yaşama Bağlayan Nedenler Nelerdir? Yaşamı Sürdürme Nedenleri Envanterinin (YSNE) Güvenirliliği ve Ge-çerliliği, Türk Psikolojisi Dergisi, S. 30, B. y. y., Aralık, 1993
- EL- BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, (256/870), el-Cami'us-Sa-hih, C. I-VIII, El-Mektebetül İslamiyye, İstanbul, 1979

- ELİADE, Mircea, Dinin Anlamı ve Fonksiyonu, (Çev: Mehmet Aydın), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- ENÇ, Mithat, Ruh Sağlığı Bilgisi, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984
- ERAYDIN, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990
- ET-TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, (279/892), Sünen'üt-Tirmizi, C. I-V, Daru İhyai't-Turasi'l Arabiyye, Beyrut, 1938 (1357)
- EZ-ZEBİDİ, Muhammed b. Muhammed al-Murtaza al-Hüseyn al-Zebidi, (1205/1790) Tacu'l-Arüs, C. I-X, Beyrut, 1306
- FAZLUR RAHMAN, Ana Konuları İle Kur'an, (Çev: Alpaslan Açıkgenç), Fecr Yayınları, Ankara, 1987
- FIRAT, Erdoğan, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Eğitimleri İle İlgili Konular" D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. VI, İzmir, 1989
- FRANKL, E. Victor, İnsanın Anlam Arayışı, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995
- FROMM, Erich, Hürriyetten Kaçış, (Çev: Ayda Yörükcan), Tur Yayınları, Ankara, 1972
- Sahip Olmak Ya da Olmak, (Çev: Aydın Arıtan), Arıtan Yayınları, İstanbul, 1982
  - Kendini Savunan İnsan, (Çev: Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 1982
  - Psikanaliz ve Din (Çev: Aydın Arıtan) Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993
  - Erdem ve Mutluluk, (Çev: Ayda Yörükcan), İş Bankası Kültür Yayınları, B. y. y., 1995
  - Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995
  - Umut Devrimi, (Çev: Şemsa Yeğin), Payel Yayınevi, İstanbul, 1995
- GENÇTAN, Engin, Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, Maya Yayınları, Ankara, 1984
- İnsan Olmak, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992
- GAZÂLÎ, Kimyâ-yı Saadet, (Terc: Mehmet A. Müftüoğlu), Merve Yayınları, İstanbul, 1981
- İhyâ-i Ulum'id-Din, (Terc: Ali Arslan), C. I-VI, Arslan Yayınları, İstanbul, 1993
- HAMBLY, Kenneth, Özgüven, (Çev: Barış Bıçakçı), Rota Yayınları, İstanbul, 1997
- HAYTA, Âkif, Psiko-sosyal Uyum ve Dini Pratikler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1993
- Nevrozlar ve İnsan Gelişimi, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1993
- HORNEY, Karen, Ruhsal Çatışmalarımız, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1993
- Çağımızın Nevrotik Kişiliği, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995

- HÖKELEKLİ, Hayati, Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 1993
- "Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", UÜİF Dergisi, S. 4, UÜ Basımevi, Bursa, 1992
- HURLOCK, Elizabeth B., "Ergenlikte Beden Gelişimi", (Çev: Gülseren Günçe), Ergenlik Psikolojisi, (Derl: Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987
- İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (273-886) Sünen, C. I-II, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l Arabiyye, Lübnan, 1975
- İBN MANZUR, Cemâlü'd-Din Muahammed b. Mükerrrem b. Manzur al-Afrikî al- Mısri, (711/1311), Lisânü'l Arab, C. I-XV, Beyrut, 1955
- Kur'an da Allah ve İnsan, (Çev: Süleyman Ateş), Kevser Yayınları, Ankara, t. s. s.
- IZUTSU, Toshihiko, Kur'an da Dini ve Ahlakî Kavramlar, (Çev: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, t. s. s.
- JERSİLD, Arthur T., Gençlik Psikolojisi (Çev: İbrahim N. Özgür), Gün Yayınları, İstanbul, 1974
- JOHNSON, E. Paul, Dini Tecrübe, (Çev: Recep Yaparel), D.E.Ü.İ.F. Dergisi, S. 3, İzmir, 1986
- JUNG, Carl, Gustav, Psikoloji ve Din, (Çev: Cengiz Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul, 1993
- KIERKEGAARD, Sören, Ölümçül hastalık Umutsuzluk, (Çev: M. Mukadder Yakuopoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997
- KÖKNEL, Özcan, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim, Kuşeyrî Risalesi, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ), Dergâh yayınları, İstanbul, 1978
- KUTUB, Muhammed, İslam'a Göre İnsan Psikolojisi, (Çev: Âkif Nuri), Çığır Yayınları, İstanbul, 1977
- İslam ve Meteryalizm'e Göre İnsan, (Çev: Kemal Sandıkçı, M. Âkif Aydın), Şâmil Yayınevi, İstanbul, t. s. s.
- KHARMA, Nayef, Eyre, Anthony, Al-Misbâh Students Dictionary English-Arabic, Mektebetü Lübnan, Longman, Beyrut, 1990
- LONGMAN-METRO, Active Study Dictionary Of English, Longman Group U. K. Limited, England, 1991
- MCKANE, William, Al-Ghazali's Book Of Fear And Hope, Tuta Subaegide Pallas. E. J. B., Leiden, E. J. Brill, 1962
- MEADOW, Mary Jo, KAHOE, Richard D.; Psychology Of Religion- Religion In Individual Lives, Harper-Row, Publishers Newyork, 1984
- MEVLÂNA, Celâleddin-i Rumi, Fihi Mafih, (Çev: Meliha Ülker Ambarcıoğlu), M. E. B. Yayınları, İstanbul, 1990
- MUSS, Rolf E., "Ergenlik Psikolojisinde Akımlar", (Çev: Meral Çileli), Ergenlik Psikolojisi, (Derl: Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987
- MÜSLİM, Ebu'l Husayn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî, (261/875)

- Sahihi Müslim, C. I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, Beyrut, 1954 (1374)
- ÖNER, Necati, Stress ve Dini İnanç, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994
- ÖZBAYDAR, Belma, Din ve Tanrı İnançının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul, 1970
- ÖZGÜR, İbrahim N., Ailede Okulda Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı, Takıloğlu Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii, İstanbul, 1976
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993
- PAZARLI, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982
- PEKER, Hüseyin, Din Psikolojisi, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1993
- SEBER, Gülten, Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Güvenirliliği ve Geçerliliği Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Eskişehir, 1991
- SONGAR, Ayhan, Çeşitleme, Kubbealtı, Neşriyat, İstanbul, 1981
- Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı, Bahar Yayınevi, İzmir, 1985
- ŞENTÜRK, Hâbil, Din Psikolojisi, Esra Yayınları, İstanbul, 1997
- TOYNBEE, Arnold, Tarihçi Açısından Din, (Çev: İbrahim Canan), Kayhan Yayınları, İstanbul, 1978
- UYSAI, Veysel, Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri, M.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul, 1996
- YAPAREL, Recep, Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1987
- YAVUZ, Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987
- YAZIR, M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, C. I-X, Eser Neşriyat ve Dağıtım, B. y. y., 1979
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, Gençlik Çağı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985
- Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1982